

JAPON İMPARATORLUK TEŞKİLATI

Yaz.: B. Gollnisch-Flourens (**)

Çev.: A. Gülan (***)

I. Tarihi Gelişme

- A. — Kaynaklarından XIX. yüzyıla
- B. — Meiji Dönemi
- C. — Çağdaş Dönem

II. İmparatorun Anayasal Konumu

- A. — Değişiklik Tartışması
- B. — İmparator Devlet Başkanımıdır?
 - 1. İmparatorun İç Hukuka İlişkin Yetkileri
 - 2. İmparator ve Diğer Devletler

III. Tahtın Günümüzdeki Durumu

- A. — Halefiyet
 - 1. İmparatorluk ailesi ve Veraset Prensipleri
 - 2. Naiplik ve Tahttan Feragat
- B. — Yardımcı Bürolar
 - 1. Saray Konseyi ve Saray Ekonomik Konseyi
 - 2. Saray Ajansı
- C. — Tahtın Korunması

IV. Günümüze Kalan Sembolik Ayrıcalıklar

- A. — Kutsal Yerler ve Anıtkabirler
- B. — Takvim ve Bayram Günleri

*) Makale «Revue du Droit Public et de la Science Politique en France et à l'Étranger, 4-1979, s. 1122-1156'da yayınlanmıştır.

***) B. Gollnisch-Flourens Paris Karşılaştırmalı Hukuk Enstitüsü Öğretmeni.

****) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisidir.

Uzakdoğuda önemli siyasal gelişmeler olduğunda, dünyanın bu bölgesine özgü siyasi ve hukuki kavramların da henüz yeterince bilinmediği görülmektedir. Bu durum bütün devletlerin temel dayanakları olan egemenlik ve meşruiyet kavramları için dahi geçerli olup, diğer konularda olduğu gibi bu ülkelerdeki tarihe ve geleneklere dayalı bir zihniyetin ürünü bulunmaktadır. Kimileri Mao-Tse Toung'u eski Çin imparatorlarının halefi olarak görmek istemezler, oysa onun görüşleri en devrimci bir marksizm ile en gelenekçi konfüçyonizmin bir çeşit sentezi değildir?

Çin'in daha doğusunda öyle bir «monarşi» bulunmaktadır ki, batılı gözlemciler özellikle hukukçular nezdinde ve siyasal ilimler ile klasik anayasa hukuku tasniflerinde yerini alabilmesi için kendine özgü niteliklerini göstermek durumundadır.

Japon İmparatorluk kurumunun dünyada bir başka benzerine rastlanılmamasının önde gelen sebebi zaman bakımından gösterdiği sürekliliktir. Japonya sadece bir tek hanedan görmüştür. «Büyük Japonya ezelden beri bir tek soy içinde babadan oğula geçen bir imparatorluk» der 1889 Anayasasının birinci maddesi. Bu yüzden imparatorluk teşkilatının geçirdiği tarihi aşamalarının altını çizmek gerekir (I). 1889 Anayasası zamanında bile Japon anayasa hukukçuları kendi aralarında ihtilafa düşmüşlerdi. Kimilerine göre İmparator devletten önce gelmekteydi, kimileri için ise, o, sadece devletin bir organı idi. 1946 Anayasasından sonra bu problem İmparatorun Japon Devlet Başkanı olup olmadığı şekline dönüştü (II). İmparatorluk kurumunun günümüz Japonyasındaki durumu sadece anayasal metinlerin incelenmesiyle anlaşılabilir. Anayasal ve yasal düzenleyici işlemler yanında, o kutsal sayılıp çeşitli kuruluşlar ile ve konumu sebebiyle işlenmiş (III) aynı zamanda bir gelenek hukuku mahsulü (IV) olmuştur. Bütün önemi ve yeri de buradadır. Sadece normaler hiyerarşisi ile niteliği belirlenemez ve anlatılamaz.

I. Tarihi Gelişme

A. — Kaynaklarından XIX. yüzyıla

Eğer Japon tarihinde büyük yankılar yapan olayların bir tasnifini yapacak olursak bu dönemi, Sarayın ve İmparatorun statüsünün büyük ölçüde değiştiği üç ana devinde toplamak mümkün olur: Eski devir (veya antik, arkaik) (-VI. yy), Çin tipi merkezi devlet devri (VII yy-XII. yy) feodal devir (XII. yy-XIX. yy).

İmparator hanedanının tarihi kökenleri incelenirken efsane ile gerçeği birbirinden ayırmak gereklidir. Efsaneye gerçekte olandan çok daha büyük, özel bir önem verilmiş ve 1945 e kadar resmi gerçek olarak kabul edilmiştir. Hanedanlığın efsanevi kökenleri ülkeninkiyle aynıdır. Güneş tanrıçası Amaterasu'dan gelen Jimmu İmparatorluğu M.Ö. 660 yılının 11 Şubatında¹ kurmuştur. Burada bu karışık destanı anlatmanın yeri yoktur². 1945 den önce bunların bilimsel incelemesi yoktu. Bugün tarihçiler efsanelerin doğumuna yol açan olayları tarihin başlangıçlarına dayandırmaktadırlar.

Japon halkı Çinlilerden alınan yazıyı VII. yy a doğru tanımıştır. Bundan önceki zaman süreci tarih öncesi sayılmakta ve çağı araştıran kişilerin karşılaştıkları en büyük zorluğu oluşturmaktadır. Bahsi geçen dönem üzerindeki çalışmaların ortaya çıkardığına göre bu zamanda Japonya «Uji» adı verilen bir klanlar federasyonu şeklindeydi. Bu klanların başında politik ve dini rolü olan şefler bulunmaktaydı. İmparatorluk ailesinin Yamato bölgesindeki bir klandan geldiği sanılmaktadır.

Japonya, Çin'den teknik, yazı, sanat ve budizmle birlikte politik fikirleri ve kavramları da ithal etmiştir.

Taika dönemi reformu ile M.S. 645 yılında Japonya, Çin modeline göre İmparatorluk sarayı çevresinde merkezi ve hiyerarşik bir yönetim kurmaya çabaladı. Teorik planda herşey İmparatorluk Sarayının isteğine uygun olarak yapılmak zorundaydı³. O zamana kadar gezici olan (sürekli değişen) başkent, bir imparatorun ölümü ile onun daha önce oturduğu yerler dini bir nitelik kazandığından, sürekli olmaya başladı. Çin başkenti model alınarak inşa edilmiş Nara (710-784) sonra Kyoto (794 den itibaren) başkent oldu.

Çin modeline uygun olarak İmparator Tenno yani tanrının elçisi sayılmaya başlandı. Fakat tanrının kendi yerine yönetmek için imparatoru seçtiği şeklindeki Konfüçyüsçü düşünce Japonya da, İmparator yerine devlet işlerini yürüten soylulara da teşmil edildi. Bu teori, Ortaçağ Avrupa kilise adamlarının değerlendirmelerine göre Çin'de olduğu gibi tahta yeni hanedanların çıkmasını sağlayabilirdi. Fakat Japonya

1) Japon takviminde birinci ayın, birinci günü.

2) Bu destanlar Koji-ki tarafından 711 yılına doğru Japonca ve Nikon-Shoki tarafından 720 yılına doğru Çince yazılmış iki tarihten öğrenilmektedir.

3) Bu dönemin kurumları için bkz. Herail (Fracine), Organisation Administrative du Japon Ancien. Le régime des Codes. Art. in Encyclopedie Permanente Japonaise, 1976; 11p., Paris, Publications Orientalistes de France.

da hanedanın kutsal kaynaklı sayılması politik sarsıntılara rağmen sürrekli olmasını sağladı.

Ancak çok geçmeden gerçek iktidar, saray ve çevresinin soylu ve güçlü ailelerinin eline geçti. Bunlar şansölye, imparator vekili gibi çeşitli ünvanlarla perde gerisinden hüküm sürüyorlardı.

Daha sonra feodalliğin ve askeri soyluluğun (Samuraylar) gücü shogunların (generaller) eline geçti. Shogunun kendine has yönetim şekli ve çoğunlukla İmparatorluk başkentinden ayrı bir başkenti vardı. Kanlı iç savaşlarından sonra Shogunların iktidarı 1600 yılına doğru onu 1868 e kadar sürdürecektir başkenti Edo olan Tokugawa ailesine geçti.

İlk tokugawalar ülkeyi tamamen izole etmek gerektiğini düşündüler. Batılıları kovdular, katolikliğin hemen hemen kökünü kazıdılar. Sadece dörtte birine sahip oldukları, feodal kalmış bir ülkeyi yönettiler.

Bu arada XIX. yy. boyunca felsefi, tarihi, edebi ve siyasi hareketlerle yeni araştırmalar üretildi ve bunlar imparatorluk kavramını yeniden güçlü ve güncel hale getirdiler⁴. İlk gelişlerinden 250 yıldan daha fazla bir süre geçtikten sonra batılılar tekrar Japonya kıyıları açıklarında gözükmeye başladı ve milliyetçi akım yeni bir yön kazandı: Yabancı düşmanlığı. Özellikle feodal olan güney prensliklerinde yabancı düşmanlığı politik bir önem kazandı.

Shogun batılılarla temasa geçmeye hazırdı. Onlarla anlaşmalar yapıp birkaç liman açtı. Tüm bunlar olurken durumdan memnun olmayanlar «Sonno-Joi» sloganı altında birleştiler. Sloganın içeriği kısaca barbarları kovmak ve İmparatoru yüceltmektir.

B. — Meiji Dönemi

Japonya çok hızlı bir değişim gösteriyordu, 1867 de son shogunun yetkilerini, imparatorluğu babasından alan ve Meiji dönemini başlatan Mitsuhiro aldı. Acımasız bir iç savaş shogunluğun son sempatizanlarını da yoketti. İmparator kyotoyu terketti ve adı Tokyo (doğunun başkenti) olarak değiştirilen Edo'ya yerleşti. Güneybatı prensliklerinden gelen «samuray»lardan oluşan yeni yöneticiler Japonyada güç sahibi olabilmek için batıya uymak gerektiğini anladılar. Yabancı düşmanlığın-

4) Bkz. Magarey Earl (David), Emperor and Nation in Japon, Political Thinkers of the Tokugawa period, Seattle, University of Washington Press, 1964, VII-270 p., bibliog., index.

dan hemen sonra sınırsız bir yabancı akliçiliği geldi. Bu çağın yöneticileri shogunların imzaladıkları eşit olmayan anlaşmalarla tanıdıkları batıya yetişmeyi çok istiyorlardı. Bunun için hukuku modernleştirmek kaçınılmazdı. Genellikle Fransız ve Alman yasaları örnek alındı.

İç politik baskılar ve uluslararası hayatın gerekleri bu yasaları bir anayasa altında birleştirme gereğini doğurdu. Anayasa, Meiji zamanının büyük devlet adamlarından itô Hirobumi'nin eseri oldu. 1870 savaşından sonra avrupadaki politik üstünlüğü, monarşik anayasası ve birliğiyle Almanya örnek olarak alındı⁵. Jimmu tarafından İmparatorluğun kuruluş günü anısına 11 Şubat 1899 da İmparatorca ilan edilen anayasa ona üstün yetkiler veriyordu. Bu anayasaya göre İmparator kutsal ve dokunulmazdı (mad. 2), bütün egemenlik hakları ona aitti (mad. 4), Yasama yetkisi onun adına iki meclis tarafından yürütülmekte idi (mad. 5), yasaları uygulardı (mad. 6), meclisleri açar, kapatır ve dağıtabilirdi (mad. 7), kanunların uygulanması için (mad. 9) veya ülke kötü yolda olursa (mad. 8) emirnameler (meiri) ilan edebilirdi⁶. Memurları görevlendirip, atayabilirdi (mad. 10), Ordu ve donanmayı komuta eder (mad. 11, 12), savaş ilan edebilir, barışa karar verir, antlaşmaları imzalardı (mad. 13), sıkıyönetim ilan edip (mad. 14), rütbeleri, şeref ünvanlarını verebilirdi (mad. 15). Bakanlar meclislere karşı değil onları atayan ve görevlendiren İmparatora karşı sorumluydular (mad. 45). İmparator Diyet (iki meclisen oluşan yasama organı) veya hükümetle anlaşmazlığa düşerse bu ikisini kapatabilir ve yeni seçimleri yaptırabilirdi.

C. — Çağdaş Dönem

Bu otoriter görünüşlü anayasa Japon demokrasisinin gelişmesini önleyemedi. Fakat yayılmacı bir politikanın sonucu olarak ortaya çıkan Pasifik savaşı Japonya için Hiroşima ve Nagazaki faciaları ile ve

5) Itô, anayasanın yazım hazırlıkları için Avrupaya bir araştırma yolculuğu yapmış ve bunun için hükümetteki görevini de geçici olarak terketmişti. Alman hukukçularından, özellikle Berlin Üniversitesi profesörü Rudolf von Gneust ile öğrencisi Albert Mosse'dan dersler aldı. Lorenz von Stein'in konferanslarını dinlemek için (1882-1883) Viyana'ya gitti. Japonya'ya döndüğünde 1850 Prusya Anayasası hayranı iki yabancı danışmandan yardım görmüştü: Mosse ve bir diğer Alman Hermann-Roesler. in ISHII, Ryosuke. Japanese Legislation, p. 366-388.

6) Bkz. Nakano (Tomio), The Ordinance Power of the Japanese Emperor, Baltimore, 1923, th. John Hopkins.

yenilgi ile sonuçlanmıştı. Japon tarihinde ilk defa 2 Eylül 1945 de Misuri zırhlısında imzalanan bir ateşkesle Japonya yabancı hakimiyetini kabul ediyordu.

Belirtmek gerekir ki Hiroşima ve Nagazaki'nin yokoluşundan sonra bile Japonlar silahları bırakmak konusunda suskundu ve bu suskunluk 1945 kapitülasyonu için en büyük engel sayılan İmparatorun durumu sorununu ortaya çıkarıyordu.

Japonyadaki kapitülasyonun şartlarını tespit eden 26 Temmuz 1945 tarihli Potsdam deklarasyonu İmparatorun söz etmemekteydi. Bu yüzden Japonya Müttefiklere deklarasyonun «İmparatorun egemenlik ayrıcalıklarının sonu anlamına mı geldiğini» sordu. 11 Ağustos 1945 de Müttefiklerden gelen cevap her yöne çekilebilecek olan Potsdam deklarasyonunun 12. maddesine atıfla «Japon siyasi rejiminin son halini Japon halkının serbest iradesi ile belirlenmesi gerekir» şeklinde oldu.

Denilebilir ki Japon tarihinde çok ender görülen İmparatora ait siyasi kararlardan biri 10 ve 14 Ağustos 1945 de görüş ayrılığına düşmüş Bakanlar Kurulu önünde gösterdiği tutumdan dolayı alınan teslim olma kararıdır. Çetin bir savaşın kötü sonuçları Japon halkına İmparatorun bir radyo konuşması ile bildirilmişti.

Ancak İmparatorun varlığı büyük bir problem teşkil ediyordu. Bir yandan işgal kuvvetleri, milletin egemenliğin tek kaynağı olarak gösterildiği demokratik bir anayasa yapılmasını istiyordu. Diğer yandan Japon halkı İmparatora bağlı kalmaya devam ediyordu ve Amerika Birleşik Devletleri, şahsi girişimi ile bu derece çetin bir savaştan sonra kendilerinin tarihin en iyi karşılanan işgal kuvvetleri olmasını sağlayan İmparatoru yoketmek istemiyorlardı.

İmparatorun kesin olarak tekrar tanınmasında atılan ilk adım zamanın Dışişleri Bakanı Yoshida Shigeru'nun isteği üzerine Amerikanın Tokyo Büyükelçiliğinde General Douglas MacArthur ile İmparatorun 27 Eylül 1945 de yaptıkları görüşme oldu.

Bu geçiş döneminde Meiji Anayasası hukuken iptal edilmemişti ama de facto temel niteliklerini kaybetmişti. Japon Anayasa hukukçuları arasında Japonyanın Potsdam anlaşmasının şartlarını kabul etmesinin ne gibi anayasal etkilerinin bulunduğu, tartışma konusu olmuştu. Bir anayasa değişikliğine yol açıyormuydu? Yoksa yeni anayasa yu-

rürlüğe girene kadar Meiji anayasası bütünlüğünü korumamıydı? Bugün bu tartışmanın büyük bir önemi bulunmamaktadır.

1 Ocak 1946 daki bir İmparatorluk bildirisiyle İmparator tanrısallık kökenli olmadığını ilan etti. Sadece bir anayasa hazırlamaya kalmıştı iş. Bu anayasanın ilginç yanı Japon halkının isteğiyle değil Amerikalıların zorlamasıyla yapılmış olmasıdır. Anayasanın asıl sebebi MacArthur'un kurmaylarından General Whitney'in tehditleridir. General Amerikan projesi uygulanmazsa İmparatorluğun güvenliğinin garanti edilemeyeceğini söylüyordu. Yani imparator savaş suçlusu olarak yargılabılır demek istiyordu⁷.

MacArthur'un Japonlardan gelecek bir projeyi kabul etmek niyetinde olduğunu daha sonraki araştırmalar göstermiştir. Amerika hükümetinin genel politikası da bu yöndeydi. Ancak Şubat 1946 da M. Matsumoto tarafından sunulan ilk anayasa projesini MacArthur, muhafazakar olduğu ve Amerikan hükümeti tarafından kabul edilmeyeceği gerekçesiyle reddetti. İşte o zaman MacArthur imparatorluk teşkilatını da düzenleyen bir projeyi hükümete sundu. Meiji Anayasasının, anayasa değişikliklerini düzenleyen 73. maddesini gözönüne almadan Shidehara kabinesini, MacArthur'un projesini kabul etmeye zorladılar⁸. Bu proje bazı detaylar hariç olduğu gibi kabul edildi. 3 Kasım 1946 da resmen ilan edilip 5 Mayıs 1947'de tam olarak uygulanmaya başlandı.

II. İmparatorun Anayasal Statüsü

A. — Değişiklik Tartışması

Savaş sonrası Japon siyasi hayatında ortaya atılan bir soru hala kısmen geçerliliğini koruyor. 1946 Anayasasını değiştirmek gerekirmiydi?

Yenilginin şoku atlatıldıktan ve Japon siyasi sınıfları güvenlik ve özgürlüklerini kazandıktan sonra, A.B. Devletlerinin zorla kabul ettirdiği düşünülen anayasaya eleştiriler yoğunlaşmaya başladı.

7) Monnier (Claude), *Les Americains et Sa Majeste l'Empereur. Etude du Conflit Culturel d'ou naquit la Constitution Japonaise de 1946*, Edition de la Baconniere, 1967, Neuchâtel, s. 164-172.

8) Meiji Anayasasının 73. maddesi anayasa değişikliklerini mümkün kılıyordu ama kutsal bir kişi olan imparator tarafından imzalanmış olması da onu meclislerin teklifi ile değişmez saydırıyordu. Bkz. KIM, Choonhi *L'Empereur et la Constitution Japonaise de 1946*, Paris, 1962, s. 11-13 ve 30-45.

Japon Anayasasının değiştirilmesi tartışmaları iki temel nokta etrafında sürüyordu. Bir yandan, Anayasanın savaş hukukuna ilişkin ve ordu bulundurmaya yasaklayan 9. maddesi - ki bunu incelemiyoruz - diğer yandan ise İmparator ile ilgili birinci bölüm.

Anayasada İmparator konusunda değişiklik yapılmasını savunanlar teorik planda ikiye ayrılabilir:

1. İmparatorun yetkilerini arttırmak isteyenler,
2. İmparatorun gücünü azaltarak sonunda tamamen kalkmasından yana olanlar.

Gerçekte sayıları çok az olduğu için bu ikinci şıkdaki fikirleri incelemeyeceğiz.

Bugün anayasa tartışmaları iki karşıt grubu getirmektedir. İmparatorun gücünün artırılmasını isteyen ve bu sebeple anayasa değişikliği isteyen «muhafazakarlar», ve silahlanma ile imparatorun güçlenmesine karşı çıkan, anayasanın olduğu gibi muhafazasını isteyen sol görüşlü karşıtlar.

Ancak her iki grupta tarihi, siyasi, hukuki bazı bilgilere ulaşmak istemektedirler.

— 1946 Anayasasının Amerikalılar tarafından zorla kabul ettirilip ettirilmediği,

— Japon halkının milli benliği (Kokutai) ile anayasanın bağdaşıp bağdaşmadığı,

— 1946 anayasasının Meiji anayasasının 73. maddesindeki anayasa değişikliği usullerine uygun olarak yapılıp yapılmadığı, bu merak ve araştırma konularından başlıcalarıdır.

1956 yılında bir sol partinin muhalefetine rağmen Anayasayı daha iyi anlamak ve değerlendirmek amacıyla 30 parlamenter ve hukuk profesörleri, siyasi bilimciler, gazeteciler, hakimler gibi 20 uzmandan oluşan bir anayasayı inceleme komisyonu kurdular. 1957 yılında çalışmalara başlayan komisyon aşağıdaki programı kabul etti.

1. Anayasanın hangi koşullar altında yapıldığını incelemek,
2. Anayasanın işlemlerini incelemek,
3. Anayasa değişikliğine gerek olup olmadığını tesbit etmek.

Bu komisyonun çalışmaları yirmi yıldan fazla sürmüştür ve şu an-

da bir anayasa değişikliği ihtimali görülmemektedir. Burada İmparatorluk Teşkilatını bütün detayı ile anlatamayacağımız için sadece bölüm başlıklarına değineceğiz.

B. — İmparator Devlet Başkanı mıdır?

3 Kasım 1946 tarihli Anayasanın birinci maddesi «İmparator, Devletin ve Milli birliğin sembolüdür. Onun bu sıfatı egemenliğe sahip olan milletin iradesinden doğar». Bunun İmparatorun devlet başkanı olduğu ve egemenliği elinde bulundurduğunu düzenleyen Meiji Anayasasının 3. maddesinden oldukça uzak olduğu ortadadır.

Anayasa komisyonunun araştırdığı soru bu maddenin değiştirilerek İmparatorun Devlet Başkanı olduğunun açıkca belirtilmesinin gerekip gerekmediğiydi.

1. İmparatorun İç Hukuka ilişkin yetkileri

Bu sorun Japon anayasa hukukçularını bölen bir tartışma çıkarmıştır. Durumu daha iyi değerlendirebilmek için İmparatorun şu andaki yetkilerini bilmek lazımdır.

İmparatorun yetkilerinin başlıcaları 6. ve 7. maddelerde düzenlenmiştir. Anayasanın 6. maddesine göre İmparator Başbakan'ı ve Yüksek Mahkeme Başkanını atar. Fakat bu kişiler önceden Diyet (Parlamento) tarafından belirlenir.

7. madde İmparatorun Millet adına yaptığı on devlet işini sayar:

1. Anayasa değişikliklerini, kanunları, kararname ve andlaşmaları resmen ilan etmek,
2. Diyet'i (parlamentoyu) toplantıya çağırmak
3. Temsilciler Meclisini feshetmek
4. Genel seçimleri ilan etmek
5. Devlet bakanlarını ve kanunun öngördüğü memurları atamak, görevden almak, itimat mektupları vermek
6. Genel af, af gibi işlemleri yapmak
7. Şeref ünvanı vermek
8. Kanun tarafından öngörülmüş diplomatik konularda onayları teyit etmek ve diğer işleri yapmak
9. Yabancı bakanları ve elçileri kabul etmek
10. Törenlere katılmak.

Bütün bu işlemler Bakanlar Kurulunun görüş ve onayına (mad. 3) tabidir. Bakanlar Kurulu dışındaki bir organ tarafından hazırlanan işlemler bakımından da, doktrine göre Bakanlar Kurulu'nun görüş ve onayının alınması gereklidir.

İmparatorun yetkilerinin listesi 6. ve 7. maddelerde sayılanlarla sınırlıdır. Çünkü Anayasanın 4. maddesinin 1. fıkrasına göre «İmparator yalnız anayasada gösterilen işleri yapar, yürütme yetkisi yoktur.»

İmparator yetkilerini aşar ise ne olacaktır? Anayasanın 3. maddesinde açıkça belirtilen ve 7. maddesinde de tekrar edildiği üzere İmparatorun bütün işlemleri için Bakanlar Kurulunun görüşü ve onayı alınacaktır ve sorumlulukta Bakanlar Kuruluna aittir.

Bu ilkenin uygulamadaki bir örneği Masuhara olayında görüldü. Masuhara «Savunma Örgütü» (Agence d'Auto-defense)⁸ başkanı bir bakanı. Bütçenin oylanması sırasında muhalefet bu kuvvetlerin arttırılmasına karşı çıkınca M. Masuhara İmparatorun prestijinden yararlanmak için, İmparatorun uyguladığı askeri politikaya karşı olmadığını söyledi. Bu açıklama üzerine doğan skandal sonucunda M. Masuhara mayı 1973 de istifa etmek zorunda kaldı.

Bir başka olay 1952 de meydana geldi. Başbakan M. Yoshida aniden Temsilciler Meclisinin dağıtılması kararını aldı ve bunu İmparatora onaylattı. Ancak kararda sadece altı bakanın imzası vardı. Muhalefetin önde gelen liderlerinden M. Tomabechi, Bakanlar Kurulunun tümünün onayı olmayan bu fesih kararının iptali mahkemeye¹⁰ başvurdu. Yüksek mahkeme politik niteliği ağır basan bu konuyu denetlemeyi reddetti. «Hükümet tasarrufu» işlemlerinden saydı¹¹.

İmparatorun, işlemleri için Bakanlar Kurulunun görüş ve onayını alması şartı o kadar kesindir ki, parlamento tarafından seçilmiş yeni

9) Anayasanın 9. maddesine göre Japonya ordu bulunduramayacak, sadece sınırlı bir kuvvet olarak «Savunma Örgütü» kurabilecek idi.

10) Japonya'da kanunların ve düzenleyici işlemlerin anayasaya uygunluk denetimi genel mahkemelerde yapılmaktadır.

11) Yürütmenin yargı kararlarıyla yargısal denetime tabi olmayan işlemlerine doktrinde hükümet tasarrufları denildiği gibi, «Yürütmenin İşlemleri» de denilmektedir (Bkz. Özay, İl Han, Devlet İdari Rejim Yargısal Korunma. İstanbul, 1987, s.) (Çev.).

Başbakanın atanması işlemi için dahi önceki Bakanlar Kurulunun onayı gereklidir.

Japon Anayasa hukukçularının pek öngörmedikleri, fakat kanımca İmparatorun yetkilerini aşması ihtimalinden daha kuvvetle gerçekleşmesi mümkün olan husus, Bakanlar Kurulu ile anlaşmazlığa düştüğü takdirde İmparatorun imza, onay ve ilan işlevlerinden kaçınması halinde durumun ne olacağıdır. İmparatorun kaçınma yetkisi olmadığı söylenmektedir. Ancak onun mührü olmadığı takdirde yürürlük kazanamayacak işlemler olduğundan, böyle bir durum ile karşılaşıldığında ortaya çıkabilecek anayasal krizin nasıl çözülebileceğini düşünmek gerekir.

2. İmparator ve Diğer Devletler

İmparatorun anayasal konumu bakımından ayırık bir durum, yabancı devletlerle olan ilişkilerinde Devlet Başkanı addedilmesidir.

Yabancı devletler nezdinde İmparator Devlet Başkanı sayılmakta ve dış gezilere çıktığında Devlet Başkanı töreni ile karşılanmaktadır¹².

İmparatorun kendi adına büyükelçilere güven mektubu verip veremeyeceği incelenmiş ve bunun Anayasanın 7. maddesinin 8. bendinde yer alan «Kanun tarafından öngörülmüş diplomatik belgeler»e girdiği ve sonuçta dış ülkelere atama, görevlerine dahil olmadığından, İmparatorun sadece onay yetkisi bulunduğu kanaatine varılmıştı. Bu yüzden Japonya'da itimat mektupları özel bir şekilde hazırlanır. Birinci bölümde büyükelçinin hükümet tarafından atanma yazısı, ikinci bölümde ise imparatorun sembolik mesajı yer alır.

Profesör Noda'ya göre «Anayasanın istediği şey İmparatorun kendi iradesiyle Devlet işlerine ilişkin hiç bir işlem yapamamasıdır (...) Anayasanın İmparatora verdiği yetkilerin hepsi semboliktir. Bakanlar Kurulu ve Parlamento gibi diğer organların yaptıkları işlemlere onay ile hiç bir katkı yapmaz ama bunlara mistik ve irrasyonel bir güç verir. İnsanlar tamamen akılcı olsa idi bu tür kurumların varlık sebebi kalmazdı»¹³.

12) 1971 yılında İmparatorun Avrupa Başkentlerine yaptığı seyahat ve Alaska'da Başkan Nixon ile görüşmesi sebebiyle Japonya'da sert tartışmalar olmuştur.

13) Noda (Yoshiyuki), Introduction au Droit Japonais, Dalloz, Paris, 1966, s. 75.

Bu durum Japon Anayasa hukukçularının, İmparatorun hukuki niteliği hakkında ortaya birçok soru işareti atmalarına yolaçtı. Bazıları İmparatorun yürütme erkine dahil olduğunu söylerken, Yargı Yasama ve Yürütme yanında dördüncü bir erk olabileceği de dile getirildi. Bir kısım ise İmparatorun Devlet Başkanı olma niteliğinde kuşkuya düştü. General MacArthur'un İmparatoru devletin başında kabul ettiğini (at the head of the State) bunun Devlet Başkanı anlamına gelebileceğini (the Head of the State) öne sürdüler¹⁴.

İmparator Devlet Başkanı değilse, nedir? Bu konuda Japon hukukçuları batılı meslektaşlarını geride bırakacak derecede bizans usulü akıl yürütme sanatını kullanmaktadırlar.

Bazılarına göre Japonya bir monarşi değil fakat bir imparatoru olan cumhuriyettir¹⁵.

Kimilerine göre Japonya savaştan sonra isim değiştirmiş, resmi ismi Dainihonteikoku yani Büyük Japon İmparatoru iken, Nihonkoku, Japon devleti olmuş, dikkat edilirse Nihon Kyawakaku yani Japonya Cumhuriyeti denmemiştir.

İmparatorun bir monark mı yoksa Devlet Başkanı mı olduğu tartışması bu iki kavrama verilen anlama göre değişmektedir. Kanımca başka bir soru sormak gerekir: İmparator gerçek bir İmparator mudur?

Japonlar İmparatorlarına Tennô demektedirler. Tennô «ilahi nitelikli egemen» demektir. 17. yy dan 19. yy la kadar Batıların gözünde Tennô «manevi imparator», shogoun ise «cismani imparator» idi. Tennô yerine fonksiyonu bakımından benzeştiği «papa» terimini de önerenler vardır.

Tartışma, Meiji Anayasasının 3. maddesinin İmparatoru Devlet (in) Başkanı olarak isimlendirmesinden kaynaklanıp, yeni anayasa çerçevesinde de Devlet Başkanı sayıldığında bunun eski rejime bir atıf sayılabileceği endişesinin sonucudur.

Yeni anayasa dönemine en uygun nitelik «İmparatorun Devletin ve Milli Birliğin Sembolü» sayılmasıdır (Ay. mad. 1).

14) Matsumoto (Kaoru) Problems of Constitutional Revision in Japon art. In Japanese Annual of International Law, no. 6, s. 69.

15) İd.

III. Tahtın Günümüzdeki Durumu

Bu düzenleme ortaya birçok değişik terim ve kuruluş çıkarmaktadır. Başlıcaları şunlardır. İmparatorluk Ailesi (Kôzoku), İmparatorluk Ajansı (Kunaichô), İmparatorluk Sarayı (Kôshitsu).

İmparatorluk sarayı ile İmparator Ailesini birbirinden ayırmak gerekir. Tahtı düzenleyen en önemli yasa İmparatorluk sarayı ile ilgili olanıdır. Bu yasa tahta çıkma törenlerini, İmparator Ailesini, Naipliği, İmparatorluk arşivleri, mozoleler ve yıldönümleri ile İmparatorluk Saray Konseyi hakkında düzenlemeler içerir.

A. — Halefiyet

1. İmparatorluk Ailesi ve Veraset Prensipleri

Anayasanın 2. maddesine göre «İmparatorluk tahtı hanedanındır ve Diyetin (parlamentonun) kabul ettiği esaslar çerçevesinde veraset ile intikal eder.»

Japonya sadece bir hanedan tanıdığı için imparatorların soyadı yoktur. İmparator Hirohito 124. imparatorudur. İmparator Ailesi hukuksal bir kurumdur. Uzaktan akraba olan aileler bunun dışında kalır. Anayasanın 5. maddesinin göndermesiyle bir kanunla düzenlenmiştir. Buna göre aile İmparatoriçeler, İmparatorluk prensleri ve eşleri, prensler ve eşleri, imparatorluk prensesleri ve prenseslerden oluşur. İmparatorluk prens ve prenseslerinin diğer prens ve prenseslerden farkı, bunların imparatorun 1. veya 2. dereceden akrabası olmasıdır. İmparatorluk prensesi veya bir prenses imparator ailesi dışından birisiyle evlendiği takdirde bu statüyü kaybeder. Oysa İmparatorluk prensi veya bir prens ile evlenen kadın bu statüyü kazanır. Ancak erkekler bunun için İmparatorluk Sarayı Konseyinden izin almak zorundadır. Tahta geçmek için erkek olmak şartı vardır. Ancak İmparatorluk Sarayı Kanunu görüşülürken parlamentoda kadın erkek eşitliği bakımından bir kadının da tahta çıkabilmesi konulu tartışmalar olmuştur. Sonuncusu 1763-1770 yılları arasında olmak üzere sekiz defa kadınlar tahta çıkabilmiştir. Ancak eş seçiminin önemli sorunlar doğuracağı tarihteki örneklerin ise sonradan dul kalmış kişiler olduğu gerekçesi ile tasvip görmemiştir. İkinci şart ilk erkek evlat olmaktır. Gayrimeşru çocuklar tahta geçemiyorlardı. Velihtın tahta geçmesine engel bir durum ortaya çıktığında parlamento en yakın akrabayı tahta geçiriyordu.

2. *Naiplik ve Tahtdan Feragat*

İmparator görevini yapamadığı zaman iki anayasal kurum sözkonusu olabilirdi. Yetkilerinin devri ve naiplik (Ay. Mad. 5). Naiplik eğer imparator ağır fiziksel bir sorunla karşı karşıya ise veya onsekiz yaşından küçükse İmparatorluk Sarayı Konseyi kararı ile gündeme geliyordu. Tahta çıkma şartlarını aksine bir kadın naiplik yapabilir ve İmparator sembolik *stricto senso* işlevi dışındakileri devredebilir. Ancak tahttan feragat kabul edilmemektedir.

B. — Yardımcı Bürolar

Saray bürolarının kontrolü parlamento ve Bakanlar Kurulunun kontrolü altındadır.

1. *Saray Konseyi ve Saray Ekonomi Konseyi*

Saray Konseyi İmparatorluk ailesinin iki ferdi, iki Meclisin Başkan ve Başkan vekilleri, Başbakan, Yüksek Mahkeme Başkanı ve bir yargıcı ile İmparatorluk Ajansı başkanından oluşur. Konsey Başbakan tarafından yönteilir, bazı önemli konularda söz sahibidir. İmparatorun ve ailenin diğer erkeklerinin evlenmelerini görüşmek, naipliğin kaldırılış ve tahta çıkışı değerlendirmek, İmparator Ailesinden bir ferdin çıkarılmasına karar vermek gibi. Ayrıca Maliye Bakanının ve Meclis Başkanlarının da dahil olduğu Saray Ekonomi Konseyi bulunmakta ve Ailenin bir ferdine bağlanacak gelir gibi konularda karar vermektedir.

2. *Saray Ajansı*

Bu kuruluş Meiji anayasası zamanındaki Saray Bakanlığının yerini almıştır. Başbakanlığa bağlı olarak çalışır. Saray kuruluşlarının çalışmalarını denetler, imparatorluk ve devlet mühürlerini muhafaza eder.

Saray Bakanlığı savaştan önce iki kaynaktan gelen büyük gelirlere sahipti. 1) İmparator Ailesinin fertlerinin özel toprakları, 2) Her sene parlamentoda kabul edilen bütçede yer alan örtülü ödenekten gelen malî haklar.

Şimdiki Anayasadan sonra bu kaynaklar değişti. Saray sahip olduğu toprakların büyük bölümünü kaybetti. Sadece oturdukları saray ve mücevherleri gibi bir kısmı İmparatorun özel malı olarak kaldı. Diğerlerinin mülkiyeti bırakılsa da gelirleri Devlete devredildi. İmparator Ailesi parlamentonun izni olmadan hiçbir yerden para ve hediye ala-

maz ve veremez. Bu kural çok büyük bir imparatorluk serveti oluşmasın ve bir kimse veya grup saraya yapılan cömertlikten yararlanıp prestijini arttırmamasın diye konulmuştur. Sarayın bütün harcamaları bütçe de yer alır ve parlamentonun denetimi altındadır.

C. — Tahtın Korunması

Savaş öncesi Ceza Hukukunda İmparatora ve Saraya karşı işlenen suçlar bölümü vardı ve İmparatora suikast ile buna teşebbüsün cezası ölümdü. Japon Hükümeti 1947 Anayasası yapılırken bu bölümü korumak düşüncesindeydi. Ancak bu sırada «İmparator Kumazawa» olayı meydana geldi. Kumazawa küçük bir esnafdı ve beş asır önce kaybolan Güney hanedanından olduğunu söylüyordu (Güney ve Kuzey hanedanları İmparator Ailesinin iki koludur). Ceza yasası yürürlükte idi ve bu durum İmparatora karşı suikast niteliğinde idi. Ancak Mahkeme İmparatorun diğer yurttaşlardan farklı bir korunmaya sahip olamayacağını belirtti ve yeni anayasanın ruhuna aykırı olduğundan bahisle Ceza Kanununu uygulamadı. 1948 de Marksist görüşteki Japonlar İmparatora hakaret eden slogan ve resimlerin bulunduğu pankartlarla sarayın önünde gösteri yaptılar. Yüksek Mahkeme Ceza Yasası hükümlerinin yeni anayasa çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine ve af kapsamına girdiğine karar verdi. Anayasa yürürlüğe girdikten 6 ay sonra Ceza Yasası tekrar gözden geçirildi ve General MacArthur'un isteği doğrultusunda İmparatora karşı suçlar bölümü kaldırıldı. Bugün imparator ve ailesinin ayrıcalıklı bir korunma hükmü yoktur. Başbakan gerektiğinde onlar adına mahkemeye başvurabilmektedir.

IV. Günümüze Kalan Sembolik Ayrıcalıklar

A. — Kutsal Yerler ve Anıtkabirler

Artık kullanılmayan Kyoto sarayı, Katsura villası gibi yerler de dahil olmak üzere İmparator Ailesine ait tüm yerler Saray Ajansı tarafından yönetilmektedir. İmparator Anıtkabirleri de bunlara dahildir. Arkeolojik bakımdan çok zengin unsurlar ve belgeler içeren, Japon halkının tartışmalı kökenleri hakkında bilgi edinilebilecek bu yerler için kazı izni alabilmek ve yapabilmek çok zordur. Çünkü bu Ulu Uyku'ya «Auguste Sommeil»e saygısızlık sayılmaktadır. Bazı Şintoist tapınakları da İmparatorluk kutsal yerlerinden sayılmaktadır. Tarih öncesi devirlerden kalan ve «milletin beşiği» sayılan «Ise» tapınağı, Meiji Tapınağı ve İmparator için savaşırken ölmüş askerlerin ruhlarını dinlendirmek için kurulmuş Yasukuni tapınağı bunlardandır. Bu tapınakların

statüleri çok tartışmalıdır. Sol görüşlüler ve hristiyanlar bunların devlet işlerinde kullanılmasının dinsel yönden İmparatorun güçlenmesine yol açacağı endişesini dile getirmektedirler. Örneğin Başbakanlar kabinele-ri atandıktan sonra Ise tapınağına gitmektedirler. Önemli devlet me-selelerinde devlet adamları bu tapınağa dua etmeye gelirler. Bu nokta-da önemli bir tartışma 1979 Nisanında Başbakan M. Ohira'nın Yasuku-ni Tapınağını ziyaret etmesi ile çıktı. Ohira'nın hristiyan olmasına rağ-men, tapınak rahiplerinin gizlice savaş suçlusu onüç kişinin ruhlarını tapınak ruhlarına katma töreni skandalı sonrası ziyareti uzun müddet Japon kamuoyunu meşgul etti. Bu durum bize çok önemli gözükme-yen ayrıntıların Japonlar için öneminin ne kadar büyük olabileceğini göstermektedir.

B. — Takvim ve Bayram Günleri

Japonya Çin'den devirlere ayrılmış takvim sistemini aldı. Bu devir-ler bir imparatorun başa geçmesi gibi önemli bir olay oldukça değişi-yordu. Japonlar hala miladi takvim ile beraber devir takvimini de kul-lanmaktadır. İmparatorluğun sembolik bir işlevi de bayram ve kutla-ma günlerine değindir. Bayram günleri hristiyan bayramlarını kabul etmemiş japonlar için pek azdır. İmparatorun doğum günü milli bay-ram sayılır. Yoğun muhalefete rağmen İmparatorluğun Jimmu tarafın-dan efsanevi kuruluş tarihi olan 11 Şubatta bir bayram günüdür. Hu-kuki planda zorluk dini içerikli merasimleri yasaklayan Anayasanın 20. maddesinin 3. fıkrası hükmü ile ortaya çıkar. Ancak görülmektedir ki bir din olduğu tartışmalı olmakla beraber gelenekler ve efsanelerden oluşan Şintoizm ile İmparatorluk kurumu birbirini beslemektedir. İm-paratorluk merasimleri Japonya da sürekli siyasi tartışmalara yolaç-maktadır.

Bütün Japonya adeta bir ailedir ve diğer ailelerden farklı olarak önemli kararlar bütün katmanlarından süzülerek oluşan bir concensus çerçevesinde İmparatorca dile getirilir. Biz bir geleneğin sonucu olarak İmparatorun manevi bir otorite olduğu düşüncesindeyiz. İmparator Dev-let Başkanımıdır? sorusunun anayasal çerçevesini ve düzenlenişini aşan boyutları olduğunu gösterebildiğimi ümid ederim.

JAPONYA ANAYASASI'nın

Konu İle İlgili Başlangıç İle Birinci Bölümü

Başlangıç

Biz, Japon Milleti, Diyet'e (Yasama Meclisi) usulüne göre seçilmiş

temsilcilerimiz vasıtası ile kendimiz ve evlatlarımız için bütün milletler ile barış içinde işbirliği yapmaktan doğacak faydaları ve bütün ülkelere ait özgürlüğün vereceği ürünleri teminat altına almaya ve hükümet faaliyetlerinden meydana gelen savaş korku ve dehşetin bizi sarsmasına artık engel olmaya kesinlikle karar vermiş olarak, egemenlik kudretinin Millette olduğunu ilan ediyor ve bu Anayasayı resmen kabul ediyoruz. Hükümet milletin verdiği kutsal bir vekalettir, hükümet otoritesi millettendir, onun yetkileri milletvekilleri aracılığıyla yerine getirilir ve onun faaliyetinden çıkan faydalar millete ait olur. Bu insanlığın genel bir prensibidir. Anayasamız işbu prensibe dayanmaktadır. Biz bu Anayasaya aykırı bütün anayasaları, kanunları, tüzükleri ve emirnameleri red ve ilga ediyoruz.

Biz, Japon Milleti, devamlı bir barış istiyor ve insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen yüksek idealleri bütün benliğimizle takdir ediyoruz. Bu sebeple, dünyada barışı seven bütün milletlerin adalet ve bağlıklarına güvenerek ve varlığımızı koruma ve sürdürmeye karar vermiş bulunuyoruz. Dünya üzerinde şiddet ve esarete karşı ve hoşgörüsüzlüğü sürekli red eden ve barışı korumaya uğraşan uluslararası bir topluluk içerisinde kendimize uygun bir yer edinmek istiyoruz. Kabul ediyoruz ki, dünyada her millet barış içinde korku ve ihtiyaç duymadan yaşamak hakkına sahiptir.

Şuna inanıyoruz ki, hiçbir millet sadece kendisine karşı sorumlu değildir, siyasi ahlak kanunları evrenseldir ve bu sebeple kendi egemenliklerini korumak ve diğer milletler ile olan egemenlik ilişkilerini hakkaniyete uygun görmek isteyen milletler bu ahlak kanunlarına uymak zorundadırlar.

Biz, Japon Milleti, bu büyük idealler ve asil gayeleri bütün imkanlarımızla gerçekleştirmeyi, milli şerefimiz üzerine taahhüt ediyoruz.

Birinci Bölüm

İMPARATOR

Madde 1. İmparator, Devletin ve Milli birliğin sembolüdür. Onun bu sıfatı egemenliğe sahip olan milletin iradesinden doğar.

Madde 2. İmparatoriye tahtı hanedanındır ve Diyetin (parlamentonun) kabul ettiği esaslar çerçevesinde verasetle intikal eder.

Madde 3. İmparatorun devleti temsile ilişkin bütün işlemleri, sorumlu olan Bakanlar Kurulunun rıza ve onayına tabidir.

Madde 4. İmparator yalnız anayasada gösterilen işleri yapar, yürütme yetkisi yoktur.

İmparator, kanun tarafından düzenlenmiş hallerde, Devleti temsil işlerini devredebilir.

Madde 5. İmparatorluk Saray Kanunu hükümlerine göre bir naiplik kurulduğu zaman, naip devlet işlerini İmparator adına yapar. Bu halde önceki maddenin ilk fıkrası uygulanır.

Madde 6. İmparator Diyetin teklifi üzerine Başkanı atar.

İmparator Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Yüksek Mahkeme Başkanını atar.

Madde 7. İmparator Bakanlar Kurulunun rıza ve tasdikine uygun olarak aşağıda sayılan devleti temsil işlemlerini millet adına yerine getirir: Anayasa değişikliklerini, kanunları, Bakanlar Kurulu kararlarını ve andlaşmaları ilân eder.

Diyeti toplantıya çağırır.

Temsilciler Meclisini dağıtır, genel seçimleri ilan eder, kanunlara göre bakanları ve diğer devlet memurlarını tayin eder veya görevlerinden alır, nişanlar verir, kanunlarda gösterilen sınırlar çerçevesinden tastik belgelerini ve diğer diplomatik belgeleri imza eder. Yabancı elçi ve siyasi temsilcileri kabul eder.

Madde 8. İmparatorluk ailesine hiç bir mal verilemeyeceği gibi, onlar tarafından da kabul edilemez. Diyetin izni olmaksızın bağışta bulunamazlar*.

*) Tercümesi için Lütem, İlhan. Yeni Anayasalar, Kitap III, Ankara, 1953, s. 959-961 ile Erginay, Akif. Japon Anayasası, A.H.F.D. C. VII, sayı 1-2, s. 494 vd. yararlanılmıştır. (Çev.)